

Glässer Norbert

„Királyunkat, kit Mózesként rendeltél...”
*Királytisztelet, konfesszionalizálódás és állampatriotizmus
az izraelita felekezeti sajtóban 1944 előtt*

Habilitációs értekezés tézisei

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem
Budapest
2017

I. Tézisek

1. Ferenc József zsidó közösségi percepcióját a judaizmus vallási hagyományai és a modern nemzeteszmékhez való izraelita viszonyulás kettőssége határozta meg.
2. Ferenc Józsefhez való viszonyulást a zsidóság kései konfesszionalizálódásában játszott uralkodói szerepe és a belső irányzati viták során tett szimbolikus gesztusai szintén meghatározták.
3. A neológia és az orthodoxia saját intézményesülése mellett, az uralkodó érdemének tulajdonította a zsidóság társadalmi integrálását, a polgári egyenjogúsítást és a bevett felekezetté tételt is.
4. A neológia kulturális emlékezetében 1848 a modern magyar nemzettel való egybeforrás jelképe volt. A függetlenségi szimbolikus politika bár megjelent az izraelita közbeszédben, nem Ferenc József ellen irányult, hanem egy többszörös lojalitásrendszerben a magyar nemzethez tartozást volt hivatott kifejezni.
5. A magyar izraelita szimbolikus politikát formáló rabbik és publicisták a kiegyezés alapjain álltak.
6. A Dinasztia patrónus szerepe az orthodox és neológ híradásokban is tükröződött.
7. Habsburg-Ausztriában, akárcsak Magyarországon, a zsidó irányzatok mindegyike azonosult a Monarchia világháborús céljaival.
8. A judaizált királyhű állampatrióta diskurzus Ferenc József-képe a liturgia és a homíliák időszemléletét követte.
9. IV. Károly király sajtó-percepcióját a trónváltások premodern hagyományai és az egyenjogúsítás megjelenítésének kérdése határozta meg.
10. A felekezetiesedés és az egyenjogúság jegyében a római katolikus koronázási szertartást 1916-ban a judaizmus hagyományai szerint értelmezték át, jelképeit a judaizmusból vezették le.
11. IV. Károly koronázása a magyar zsidóság történelmi fejlődésének és haladásának gondolata mentén egy történelmi folyamat kiteljesedése lett a sajtó értelmezéseiben.
12. A neológ sajtó visszatérő témája volt a vallásos király és a politikai katolicizmus viszonya.
13. A magyar történelem és szimbolikus politika vonatkozásában számos példát találhatunk a közösséget érintő antiszemita támadásoknak a királyi autoritások és nemzeti nagyok zsidóság irányába tett pozitív gesztusaival történő szembeállítására.

14. Ferenc József kora a két világháború közötti izraelita értelmezésekben letűnt „aranykorra” vált.

Absztrakt

Célkitűzések, problematizálás

Ferenc József zsidó közösségi percepcióját a judaizmus vallási hagyományainak és az izraelita felekezet modern nemzeteszmékhez való viszonyulásának kettőssége határozta meg. Ahogyan a magyar szimbolikus politikát 1848–49 emléke és a közjogi vita határozta meg a dualizmus idején, a magyar szimbolikus politika izraelita adaptációit 1867, 1868–69 és 1895 eseményei: az emancipáció, az eötvösi zsidó kongresszus és a recepció közjogi mérföldkövei tematizálták. Az Osztrák-Magyar Monarchia izraelita uralkodóképének kérdése a „változások” története. A koronás fő vallási értelmezései a judaizmus gálut-értelmezéséből, a „királyi szövetséges” mítoszából és az antik uralkodótisztelet judaizálásából eredtek. A jelenséget árnyalta Európa modernizálódó társadalma. A rendi hagyományok szimbolikus megjelenítései pedig a modern nemzeteszmékkel alkalmanként összefonódtak vagy ütköztek.

A vallási kultuszok és szimbolizációk történeti/politikai kultuszokkal és szimbolizációkkal való merev szembeállításánál célszerűbb az elemzés keretét a két jelenség összefonódásának kérdésére építeni. Ennek két kulcsfogalmává a *nemzetvallás* (civil vallás, szimbolikus politika), valamint a „*királyi szövetséges*” mítosza tehető. Robert N. Bellah a civil vallás fogalmát *Rousseau*-tól eredezteti, miszerint minden társadalomnak szüksége van egy tisztán civil hitre. *Bellah*-nál a civil vallás nem más, mint a vallás helyébe lépő modern alternatíva, amelyet a modern társadalom tölt meg tartalommal. A civil vallás vallásos hitek, jelképek és rítusok összessége. Ezek transzcendens dimenzióba helyeződnek és történelmi tapasztalatban gyökereznek. A civil vallás funkciója szerint legitimál, integrál és megoszt. A nemzeti történelem jelentőségtelnek nyilvánított, kiragadott eseményeire alapoz. Ezeket értelmezi (át) a mindenkori jelen törekvéseinek függvényében, s önti normatív keretbe. A nemzetvallást Gerő András a szimbolikus politika keretében értelmezi. A *szimbolikus politika* a „*reálpolitika*” (érdekpolitika, hatalmpolitika, gazdaságpolitika, társadalmpolitika stb.) meglévő hatalmi konstellációval szembeni alternatív történelmet, a „reálpolitikai” hatalmi

interpretációval szemben spirituális hatalmat képezhet. A 19. században megjelenő nemzeteszme és a nemzeti hagyományok keretében a szimbolikus politika részeként feltűnő nemzetvallás – a társadalom tisztán szekuláris civil vallása – abban az értelemben immanens vallás, hogy az adott népcsoport saját történetét, múltját, jelenét vagy jövőjét teszi a hit tárgyává vagy forrásává, ami által az evilágit szakralizálja, s ily módon hozza létre a vallási strukturális mintákat követő szekuláris vallást. Funkciója a modernizálódó társadalom rendi, vallási és testületi törésvonalainak áthidalása, felülírása volt. A nemzetvallás mint jelenség a kulturális emlékezet közegébe ágyazódik, működését ennek sajátosságai határozták meg. Rítusai pedig a rendi és vallási ünnepekben gyökereztek, nyelvezeteként a Szentírás és a liturgia általánosan ismert fogalmai szolgáltak.

Források

Sarah Abrevaya Stein meglátásait követve a sajtót egyszerre tekintem a változás manifesztálódásának és mechanizmusának a modernkori zsidóság köreiben. A sajtóra Abrevaya Stein nem csupán a változás krónikásaként tekint, hanem annak sajátos kultúrájával is számol, amely urbanizálódó népességhez kötődött. A zsidó élet megváltozott, és a modern sajtó segíteni próbált még inkább megváltoztatni azt.

A sajtóban megjelenő vélemények és stratégiák azonban nem tévesztendők össze a tényleges közösségek mindennapi gyakorlatával. A sajtó mögött csupán a hírlapírói elit véleményformáló szándéka ragadható meg. Az olvasókról viszonylag keveset tudunk. A hírlapírói elit véleménye azonban nem független a tényleges közösségi élettől. A modernitás új jelenségként nem csak a sajtót hozta létre, hanem a közösségek feletti intézményrendszert is, amellyel a magyar nyelvű fővárosi izraelita lapok szerkesztői és hírlapírói elitje szoros kapcsolatban állt. A lapok különböző rendeltetéssel kerültek kiadásra, igazodtak a társadalmi körülményekhez, továbbá a politikai és társadalmi változások hatásai alatt álltak. A vizsgált fővárosi réteglapok, egyrészt középosztálybeli problémákat, másrészt többnyire intézményi stratégiákat jelenítenek meg.

A magyarországi zsidóság – a zsidó felvilágosodás eszméinek hatására, amelyek a felekezeti önmeghatározást helyezték előtérbe, és az egyenjogúsítás állami és belső közösségi törekvésének készítésére – önmagát a modern asszimilatív magyar nemzeteszme keretei között fogalmazta meg. Bár irányzati tekintetben számos eltérés mutatkozott az új nemzeti-felekezeti keret adaptálásában, a királyhoz és nemzethez való viszonyt ezek a keretek szabták meg. A kor politikumának sarkalatos kérdései – a gazdasági szerkezetváltás kérdése, a polgári, nemzeti középosztály megalkotásának és összetételének kérdése, a nemzettudat kérdése, a

nemzetiségi kérdés, a Dinasztiahoz fűződő viszony ügye – együtt jelentek meg a zsidóság társadalmi helyzetének és magyarosodásának ügyével. Az izraelita uralkodótiszteletet és a modern magyar nemzetvallás bensővé tételét így egyszerre határozták meg a korábbi korok hagyományai és modelljei, valamint a modern polgári politikai gondolkodás új jelenségei a sajtó hasábjain.

A tanulmány a magyar és osztrák Ferenc József kép magyar izraelita adaptációit, a felekezeti kollektív emlékezetet és a judaizmus uralkodótiszteletét lojalitáshierarchiákként vizsgálja vezércikkek, híradások, homiliák, aprónyomtatványok és imakönyvek tükrében.

Arra kérdez rá, hogy a modernizálódó magyarországi társadalom szimbolikus önértelmezéseit, a hatalom és a jog premodern jelképességét, valamint a modern szimbolikus politika jelképeit és rítusait miként adaptálta a dualizmus véleményformáló izraelita felekezeti elitje: a középrétegek szabadfoglalkozású publicistái és a hitközségek élén/alkalmazásában álló rabbik? Milyen rítusok, emlékező gyakorlatok és tárgyi megnyilvánulások jöttek létre a vallásszociológiai értelemben szekularizálódó keresztény társadalom jelenségeinek judaizmus keretében történő adaptálásai során? Ezekre hogyan hatottak a történelmi korszakok mint változó keretek? Folyamatmodellben gondolkodva külön jelentőséggel bír a rendi és a modern nemzeti hagyományok összefonódásaként az 1916. évi koronázás. Ennek példáján a tanulmány azt elemzi, hogy az izraelita felekezet Magyarországon hogyan adaptált és értelmezett egy olyan – államiságot jelképező – rítust, amely római katolikus felekezeti keretek között, koronázási mise részeként valósult meg? Milyen visszhangra talált a felekezeti keretek között megvalósuló lojalitás és hódolat a zsinagóga falai között? Ez hogyan illeszkedett a neológ közösség történetiségének rendjébe? Saját helyzetükre reflektálva miként jelenítették meg a haladás és a társadalom jobbá tételének toposzát? Hogyan vált a koronázás az egyenjogúság és a nemzethez tartozás ünneplésévé?

A kutatás eredményei

(1) A koronás fő tisztelete a judaizmus vallási hagyányaiból eredt. Orthodox zsidó közösségekben, főként Galiciában és Bukovinában a koronás fő fogadásának még az első világháború idején is részét képezte az uralkodó elé Tóra-tekerccsel történő vonulás (*intrada*). A koronás fő iránti tiszteletnek és a Tórának az összekapcsolása a vallási hagyomány felől válik érthetővé. A hódoló küldöttségek által vitt Tóra a kinyilatkoztatott Tan tárgyiasult jelképe. A kérdést a liturgia és a valláserkölcsei irodalom felől kell megvilágítani. A vallástörvény a király látásakor áldást ír elő: „Áldott vagy Te Örökkévaló Istenünk, a világ Királya, aki dicsőségéből juttat a hús-vér embernek.” Schön József imakönyvsorozata az Osztrák-Magyar Monarchia

elterjedt neológ izraelita imakönyveként héber-magyar változatban ünnepi imakönyveiben (*machzoraiban*) közölte Ferenc Józsefért, az uralkodóházáért és a hazáért mondott könyörgést. Ez köznapi és szombati imakönyvekben (*szidurokban*) és női imakönyvekben (*techinókban*) szintén fellelhető volt. Az állam vagy az uralkodó jólétéért mondott szombati és ünnepi ima az Örökkévalóval folytatott párbeszédbe emelte be a nem-zsidó világi hatalomért mondott imát. Az istentiszteletek imái a szentélybéli áldozatokat helyettesítették. Az uralkodóért mondott ima ezért a zsidóság és a hatalom viszonyának fontos kifejeződése volt. Előképei fellelhetők az antikvitásban. Pavla Damohorská az egyiptomi és római nem-zsidó gyakorlat judaizálódásának tekinti. A 18. századtól megjelenő Hanoten tesuá szövegek változatai a közösség és a tágabb szociokulturális rendszer viszonyát mutatták. A Világ Teremtője dicsőségének halvány evilági visszatükröződése a koronás fő. Egyúttal a társadalom rendjének és a zsidóság biztonságának letéteményese is. Ezt fejtegette közérthetően magyar nyelven Singer S. Leo rimaszombati orthodox főrabbi 1907-ben *Kötelességtan* címen közreadott *Hovat haLevavot* feldolgozása. A vallási előképek mellett nem elhanyagolható az sem, hogy a premodern zsidó közösségek királyi vagy földesúri védelem alatt álltak. A modernizálódó monarchiák zsidó polgárai közösségi ügyekben szintén remélhettek uralkodói pártfogást. A polgári életvilághoz igazított valláserkölcsei kézikönyvében Singer főrabbi külön foglalkozott a korona és a hatalom iránti tisztelettel *K'vod haMalchut* (A királyság tisztelete) címen. A király tiszteletét az Atyák tanításából (Pirké Avot III. 2.) vezette le: „»Imádkozzál a király és a hatalom békéjéért, üdvéért és boldog életéért, mert ha tőle való félelem nem volna, egyik [ember] a másikat elevenen elnyelné.«” A Misna a mondást rabbi Cháninának, a főpap helyettesének tulajdonítja. Singer főrabbi a *Kötelességtanban* a szöveg vallási értelmezését is megadta: „Szent vallásunk háládatos tiszteletet parancsol nekünk a király és a felsőbbség iránt, mert ezek egyenlő igazságot szolgáltatván, mindnyájunk nyugalma fölött örködnek, hogy hasznos munkálkodásunkban gonosz emberek által meg ne zavartassunk.” A koronás fő látásakor mondandó áldás mellett Singer főrabbi kitért a király iránti lojalitásra is. Ezt a Példabeszédekből vezette le: „»Féljed az Örökkévalót és a királyt, pártütők és hazaellenesek közé ne keveredjél.«” (Példabeszédek 24, 21) Singer főrabbi a király tiszteletét a haza rendjének tiszteleteként ragadta meg. Singer főrabbi könyvében az Isten által legitimált uralkodó képét rajzolta meg. Ez a premodern uralkodó a társadalmon kívül állt, mégis annak rendjét jelenítette meg. Magyarországon a modern izraelita szimbolikus politika meghatározó tekintélye volt a neológ Löw rabbicsalád. Löw Immánuel gondozásában Szegeden *Imádságok zsidók számára* címmel 1903-ban megjelent imakönyv a királyért mondandó imaszöveg két magyar nyelvű megfogalmazását is közölte. Mindkét imaszöveg a királytól az imádkozó „gyülekezetig” a

társadalom struktúráját jelenítette meg. A hatalom képviselőire, a nemzetre, a városra és a közösségre kérték Isten áldását. Mottóul Löw Immánuel az *Atyák tanításait* és a *Példabeszédek Könyvét* jelölte meg. A közölt imaszövegben a király (Ferenc József), a magyar nemzet és a haza összefonódó fogalmak voltak. Ez egyaránt elmondható az „1848-as” veterán rabbi, Löw Lipót és fia Löw Immánuel imavariánsáról.

(2) A 19. század folyamán a modern nemzeteszméket és társadalmi változásokat a zsidó közösségekben a judaizmus hagyományos kereteivel kellett összeegyeztetni. Az udvari érdekképviselő: a *stadlanut* intézménye és a koronás fő tisztelete része volt az európai zsidó közösségi hagyománynak. A modernitással viszont maga az intézményrendszer változott meg. A premodern, társadalmon kívüli, Istentől legitimált uralkodó belépett a társadalmi folyamatok terébe, a *stadlan*, a közösséget az uralkodói udvarnál képviselő, a külső keresztény társadalom szokásait és viszonyait jól ismerő közösségi szószóló szerepét betöltő személyek mások lettek: császári és királyi udvari szállítók vagy a modern politikában járatos, világi tudományokat tanult férfiak. A 19. század elején formálódó zsidó csoportstratégiák az egységes felekezeti politikai képviselet céljából összehívott 1868–69-es magyarországi zsidó kongresszuson végbement szakadás után intézményesültek. Ferenc Józsefhez való viszonyulást a vallási hagyományokon túl a zsidóság kései konfesszionalizálódásában játszott uralkodói szerepe és a belső irányzati viták során tett szimbolikus gesztusai szintén meghatározták.

(3) A neológia és az orthodoxia saját intézményesülése mellett, az uralkodó érdemének tulajdonította a zsidóság társadalmi integrálását, a polgári egyenjogúsítást és a bevett felekezetté tételt is. Ferenc József így a zsidóságot védelmező, mélyen vallásos katolikus uralkodóvá vált.

A számos hír között emlékeztetőtörténetileg külön jelentősége volt Ferenc József modern rabbiképzés ügyéhez való viszonyulásának. Az állam iránt lojális, a többségi nemzetbe integrálódni kívánó modern zsidó irányzat iskolai igényét a Dinasztia is támogatta, és az általa 1849-ben beszédett türelmi adóhátralékot 1850-ben Ferenc József a „Zsidó Oktatási Alap” életre hívására fordította. A németországi mászkilok által 1854-ben megnyitott breszlai Jüdisch-Theologische Seminar szolgáltatta a mintát később egy magyarországi modern zsidó oktatási intézmény létrehozásához. Az intézményt legitimáló uralkodói látogatásról a budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítőjében is többször megemlékeztek. A rabbiképző kérdése az orthodox-neológ elkülönülés egyik látványos töréspontja volt. Az Orthodox Iroda véleményét képviselő lapok a talmudiskolák és az orthodox rabbik esetében egyaránt az uralkodó iránti lojalitás terén is különállásukat és uralkodói elismertségüket törekedtek

kihangsúlyozni. A királylátogatások eseményeit a közösségek és az orthodox izraelita publicisták a tradicionális zsidó vallásosság uralkodói elismeréseként értelmezték át. Balassagyarmat rabbija, Deutsch Áron Dávid (1812–1878) az 1868-69-es zsidó kongresszus idején a szakadás, a tájlung orthodox vezetői között volt. Részt vett Ferenc Józseffel folytatott tárgyalásokon is. 1894-ben a király egy másik megnyilatkozásaként a balassagyarmati orthodox hódoló küldöttséghez intézett szavait a hitközség márvány emléktáblára vésette. „Népeim irányában a valláskülönbség nem képez válaszfalat szívemben. Királyi kegyelemre és oltalomra tehát önök is mindenkor számíthatnak.” A király oltalmazó gesztusként értelmezett kijelentésének hitközségi emlékké alakítása általánosabb gyakorlat volt. A *Zsidó Hiradó* ezt követendő példaként mutatta fel a magyarországi orthodoxia számára. A vallásos katolikus uralkodó gesztusai ebben az értelmezési keretben a neológ unifikációs törekvésekre adott szimbolikus válaszok lettek. A dualizmus sajtóvitáiban gyakran érte a jesivákat és az orthodox rabbikat a hazafiatlanság és az illojalitás vádjá. A pozsonyi orthodoxia és talmudiskola képezte a magyarországi orthodox intézményrendszer hivatalos irányvonalát. Hírei ezért kiemelt jelentőséggel bírtak az Orthodox Irodához közeli lapokban. A királyhű patrióta érzelmek sajtómegjelenítése beágyazódott a pozsonyi jesivavezető Schreiber dinasztia iránti tiszteletbe. Az uralkodó pozitív megítélését tovább erősítették a nemzedékek láncolatán keresztül elevenen tartott vallási értelmezések. A vallási modellek közül a száműzetés talmudi és misnai előképei voltak meghatározóak.

(4) Az emancipáció és a társadalmi szerepvállalás lehetővé tette a közép-európai zsidóság számára a modern nemzeteszmékkel történő azonosulást. Ezek viszont különböző lojalitáselvárásokat, lojalitáskonfliktusokat és lojalitáshierarchiakat is magukba foglaltak. Az Osztrák-Magyar Monarchia zsidósága az állam iránti lojalitás formáinak tekintetében eltért Habsburg-Ausztriában és Magyarországon. A közép-európai államokban a modern nemzeteszmékkel – eltérő keretek között – azonosultak a polgárjogot nyert zsidók. Habsburg-Ausztria politikai, dinasztikus elvek mentén szerveződött, és így a Monarchia osztrák részében nem létezett állami szinten megjelenített nacionalizmus sem etnikai, sem nyelvi-kulturális értelemben. Ausztria zsidó polgárai úgy tudtak lojálisak maradni az államhoz, hogy nem kellett egyetlen nemzeti identitással sem azonosulniuk. Habsburg-Ausztriával szemben a magyar politikai elit Magyarországot nemzetállamként határozta meg, és zsidó lakosai az uralkodó magyar, nyelvi-kulturális alapú nemzetkonceptiót adaptálták. Az Osztrák-Magyar Monarchia magyar közbeszédét mindvégig a közjogi vita uralta. Ferenc Józsefről kialakult kép esetében a közjogi vita „kuruczos” magyar szimbolikus politikaként csapódott le. Kossuth Lajos és magyarországi hívei támadták a Dinasztia, a szabadelvű magyar nemesség és az osztrák

polgárság egy részének kiegyezését. A magyar társadalom más csoportjainál megtalálhatóak voltak azok a véleményformáló veterán forradalmárok, akik az 1867-es kiegyezésben az alkotmányosság helyreállítását, a nemzet és az uralkodó közötti viszony rendezését látták. A neológia kulturális emlékezetében 1848 a modern magyar nemzettel való egybeforrás jelképe lett. A függetlenségi szimbolikus politika bár megjelent az izraelita közbeszédben, nem Ferenc József ellen irányult, hanem egy többszörös lojalitásrendszerben a magyar nemzethez tartozást volt hivatott kifejezni. A neológ és orthodox sajtóban mindvégig párhuzamosan jelen volt a „kurucos” nemzeti és a királyhú állampatrióta diskurzus. Lojalitáskonfliktusok esetén mégis a vallási modellek által legitimált királytisztelet érvényesült.

(5) A felvilágosodással és a modern politikai polgári öntudat kialakulásával megjelentek a többségi nemzeti történelem nagy eseményeire reflektáló zsinagógai beszédek és a környezet szimbolikus politikájának a judaizmus keretei között történő adaptálásai. Az uralkodó név- és születésnapján, valamint az uralkodócsalád életfordulós rítusaihoz tartozó istentiszteleteken számos rabbi zsinagógai szónoklata reflektált a szentírási hasonlóságokra és a kiegyezés eseményeire. A magyar izraelita szimbolikus politikát formáló rabbik és publicisták a kiegyezés alapjain álltak.

(6) A királyhűség igazolását a megalapozó közösségi emlékezet, a Szentírás szövegeiben keresték a cikkírók. Ez nyújtotta azt a közös alapot, ami befelé és a keresztény külvilág felé is közös értelmezési tőkét nyújthatott. Az orthodox sajtó visszatérően közölt történeteket, folklorisztikus feldolgozásokat, csodás elemekkel teli szövegeket, amelyek Ferenc József zsidóság irányában tett uralkodói gesztusairól és nagyságáról szóltak. Ezek a neológ *Egyenlőség*ben is megjelentek. Ferenc József önmagára népei és birodalma egysége őrzőjeként és a felekezetek közötti béke védelmezőjeként tekintett. A patrónus szerep a Dinasztíára kiterjesztve az orthodox híradásokban is tükröződött. Ennek a toposznak az előképei egyrészt az uralkodócsalád tagjainak védnöksége alatt álló uralkodói évfordulós kiadványokban, másrészt az uralkodó és az állam jólétéért mondott imaszövegekben és a hatalom iránti lojalitásról szóló vallási fejtegetésekben keresendők.

(7) Habsburg-Ausztriában, akárcsak Magyarországon, a zsidó irányzatok mindegyike azonosult a Monarchia világháborús céljaival. A budapesti neológ izraelita hetilap, az *Egyenlőség* az uralkodónak és a Dinasztíának tulajdonította a Monarchia népei és felekezetei közötti béke fennmaradását. A Dinasztíát egy olyan nemzetek és vallások fölötti intézménynek láttatta, amely egyedül hivatott a Birodalom egységének megőrzésére. A királyi család egyes szereplőit a magyar szimbolikus politikába illesztette be.

Az *Egyenlőség* háborús publicistái Magyarországról Szentföldként, a magyar zsidókról a magyar nemzet többi keresztény tagjának testvéreiként, a harcba induló izraelitákról pedig szabadként, befogadottként és új otthonukért harcolókként írtak. A Nagy Háború zsidó középkorú generációja természetesnek vette a polgári egyenjogúságot, mivel a recepció után felnövekedett új nemzedékként beleszületett abba, a háború idején pedig a bevett felekezetek egyikének híveként demonstrálhatta a nemzet, a birodalom és az uralkodó iránti hűségét. Az első világháborús neológ propaganda a nemzettel való egybeforrást ugyanúgy hangsúlyozta, mint a dinasztikus sérelmeket és a királyhűséget. Gyakran érte a vád a zsidókat már az 1916-os németországi zsidó összeírás előtt is, hogy képtelenek a hősiessé, önfeláldozó cselekvésre. Közép-Európában úgyszintén gyakori vád volt a zsidókkal szemben, hogy kibújnak a katonai szolgálat alól. Ennek cáfolata beépült a háború propagandájának izraelita adaptációjába és a későbbi magyar-zsidó hőskultuszba is.

(8) Hevesi Simon pesti rabbi imájában Ferenc Józsefet Mózeshez hasonlította, aki a zsidókat a pusztai vándorlás során vezette. A judaizált királyhű állampatrióta diskurzus Ferenc József-képe a liturgia és a homíliák időszemléletét követte. A megalapozó emlékezet párhuzamait kereste. Ferenc József és a Szentírás királyainak lényegi azonosságát mutatta fel. Erre rétegződött rá a magyar történeti emlékezet kiegyezés alapjain álló királyképe és a kortárs zsidóság pozitív tapasztalata.

(9) Ferenc József gyászja és az új császár magyar királlyá koronázása, mind a háborús háttér szintjén, mind pedig az izraelita felekezeti értelmezésekben összefonódott. Ferenc József a múlttal való folytonosság és egy prosperáló korszak jelképévé lett. Bár a koronás fő tisztelete jelen volt a judaizmusban, az 1916. évi trónváltás mégis új helyzetet teremtett a zsidóság számára, amely az előző uralkodó alatt a bevett felekezetek sorába emelkedett, tagjai pedig egyenjogú alattvalói lettek a Magyar Királyságnak. A koronázás izraelita felekezeti sajtóhírei egyúttal az új uralkodó trónra lépésének zsidóság jövőjére gyakorolt várható hatásait is megkísérelték tematizálni. Ha a sajtóhírek tágabb társadalmi keretét tekintjük, akkor azok a gyászba borult fővárosban fogalmazódtak meg. A zsidóság életében bekövetkezett társadalmi változások okán Ferenc Józsefet még életében Mózeshez hasonlították, ami a gyászról és a trónváltás vonatkozásában is visszatérő toposz volt a rabbik beszédeiben, az egyiptomi szabadulás párhuzamát mutatva fel. Az *Egyenlőség* főszerkesztője, Szabolcsi Lajos, aki apját követte e székben, az elhunyt Ferenc József és Károly Ferenc József trónörökös kapcsolatára Mózes és Józsué hasonlatát alkalmazta. Ahogyan a pusztai vándorlás végén Mózes sem léphetett be Kánaánba, úgy Ferenc József sem láthatta meg az új világot. Népe(i)t a megpróbáltatásokkal teli, de diadalmasnak ígérkező úton a mellette felnövekvő, új nemzedéket

képviselő Károly trónörökös mint Józsué vezeti tovább a béke felé. Az izraelita felekezetet „felszabadító” nagy uralkodó feletti gyász és az új uralkodó szimbolikus gesztusainak figyelemmel követése párhuzamosan volt jelen a sajtóban. A cikkek az új uralkodó zsidósághoz való viszonyulását próbálták a koronázás előkészítésének folyamatától az izraelitákat érintő első közjogi cselekedetekig kitapintani. Az előkép Ferenc József háborús percepciója, és emléke volt. Ő vált modellté és elvárássá az új uralkodót illetően. IV. Károlyt a folytonosságot hangsúlyozva hozzá viszonyították. A trónra lépő császár megnyilatkozásait a zsidóság háborús részvételét elvitató vádak elítéléseként mutatták be. A neológ *Egyenlőség* koronázásértelmezése és hódolata a vallási hagyományokon túlmutatóan a kor társadalmi valóságára reflektált, és egy társadalmi térben cselekvő, személyiséggel felruházott, trónörökösi megnyilatkozásaiból megismert uralkodóhoz szólt. IV. Károly alakjához a koronázás cikkeiben és a későbbi olvasatokban is a jogegyenlőség kiteljesítőjének, a felekezeti béke őrzőjének szerepe társult, ami a lap szerint a király világszemléletéből, személyes meggyőződéséből fakadt.

A koronázás, amely már nem államvallásként, csupán a felekezetek egyikeként megjelenő katolikus egyház közjogi szertartása volt, az egyházpolitikai harcokban támadásoknak vált alkalmává. A recepcióval párhuzamosan az egyházpolitikai harcok részeként a konzervatív arisztokratáknak Zichy Nándor és Eszterházy Miklós Móric vezetette csoportja által életre hívott Alkotmány, a Katolikus Néppárt lapja folyamatosan támadta a modern társadalmi tendenciákat és a szabadelvű politikai törekvéseket. Az egyházpolitikai küzdelem egyik legfontosabb jellemzője – Klestenitz Tibor szerint – a közéleti hangnem eldurvulása volt. A Katolikus Néppárt a kiegyezés alapjain állt, ugyanakkor a nagypolitikai törésvonalak megosztották a katolikus mozgalmat, és egészében nem képviselte sem a klérust, sem a politikailag aktív katolikusokat. A lap zsidóságot, liberalizmust és a nyugati szellemi gyökerű modernitást támadó írásai gyakran voltak az *Egyenlőség* érdekvédő és apologetikus cikksorozatainak elindítói. A nádori tisztség ellátása körül – amely már Ferenc József koronázásánál is problémát jelentett – gróf Tisza István miniszterelnök református felekezethez tartozása miatt is politikai vita robbant ki. Az ellenzék a közvélemény felé azt sugallta, hogy a koronázás szigorúan katolikus szertartás, amit a protestáns Tisza szerepvállalásával megszenteltetnének. Ebben a kontextusban nyer értelmet az intenzív neológ izraelita sajtóapologetika is a zsidóság felekezeti szerepvállalása ügyében. Kirobbantója Márkus László, az *Alkotmány*, a Katolikus Néppárt lapjának publicistája volt, aki a zsidók koronázásaként írt a közelgő közjogi eseményről. Az *Egyenlőség* apologetikus cikkeiben a koronázás a nemzethez tartozás demonstrálásává vált.

(10) IV. Károlyt az örökölt uralkodói szerep az izraeliták polgári egyenjogúsításának védelmére predesztinálta az *Egyenlőség* Józsué hasonlatában kifejtett módon. Ezért a koronázás értelmezéseit az új izraelita irányzati intézményrendszernek a modern polgári állam kereteivel egyidejű kiépülésére történő utalásokkal szőtték át. A koronázás neológ izraelita életvilágát a Nagy Háború és a nemzettel közös, annak egyenjogú részeként vállalt harc gondolata határozta meg. Az emancipációval elnyert egyenjogúság az izraelita közösségi emlékezetben visszatérő hivatkozási alappá vált a közösséget ért kihívások megítélésében és értelmezésében. Az emancipáció és az egyenjogúság eszméje meghatározta az izraelita közbeszédet, számos kihívásra adott közösségi válasznak lett az értelmezési kerete.

Az *Egyenlőség* történelmi tárgyú írásai, már korábban is a Ranke-féle német historizmus jegyeit hordozó magyar nemesi romantikus történelemszemléletbe illeszkedtek. Kohn Sámuel történész rabbi adaptálta a magyar zsidó viszonyokra a közép-európai, német gyökerű, dinasztikus, törzsi múltidézt. Magyar-zsidó közös megalapozó emlékezet a magyar honfoglalás ezredéves évfordulójának jegyében fogalmazódott meg erősen reflektálva az emancipáció és a recepció kortárs valóságára. A magyarrá válás folyamatában artikulálódott társadalmi igényként a közös honalapítás, a közös származás, az együttérkezés és az ezeréves magyar-zsidó sorsközösség felmutatása a koronázás hódoló neológ izraelita olvasataiban is megjelent.

A Magyar Királyság utolsó koronázása a Nagy Háború társadalmi valóságába illeszkedett. Az eseményt modern eszközökkel dokumentálták, a sajtó révén számos véleményformáló csoport értelmezte, emellett művészi alkotások és könnyen sokszorosítható populáris emléktárgyak örökítették meg. A szimbolikus politika közösségi rítusai a kor társadalmának felekezeti és egyleti tagolódása mentén valósultak meg. A háborús hátországból zajló koronázás esetében – amelyen a rendi Magyarország önképe és a modern társadalom reprezentációs igényei egyszerre jelentek meg – szintén elmondható az izraelita felekezeti értelmezések sajátos életvilágot felmutató volta. A koronás fő tisztelete a judaizmus vallási hagyományából eredt, ugyanakkor a koronázás értelmezései az új izraelita irányzati intézményrendszernek a modern polgári állam kereteivel egyidejű kiépülésére is utaltak. Kiss Arnold, izraelita költő, budai neológ rabbi az *Egyenlőség* neológ izraelita hetilapban IV. Károly alakját és magát a szertartást – az események közötti lényegi azonosságot kereső zsidó időszemléletet követve – a szentírási időkkel állította párhuzamba. Ez általánosan is elmondható a neológ rabbik koronázási homíliáiról és az izraelita sajtó publicisztikáiról. Kiss Arnold budai főrabbi olvasatában az a korona: „a hűség és szeretet koronája”, amely a judaizmus Szentírást értelmező hagyománya szerint nem kellett a fáraónak Mózes és Áron küldöttségétől, IV. Károly fejét fogja ékesíteni az

Örökkévaló előtt. A Szóbeli Tan isteni eredetű koronája a budai főrabbi értelmezésében a magyar izraeliták töretlen királyhúségeként jelenik meg újra.

Az *Egyenlőség* publicistái egyértelmű különbséget tettek a vallási hagyomány okán megadandó tisztelet és hódolat – amelyre példaként Mátyás király és Ferenc József koronázási szertartását idézték – valamint az állampolgári és felekezeti egyenjogúsítás alapjain álló koronázási részvétel között. Az 1916. év végén tartott koronázást a nemzet részeként élték meg, s tartották fontosnak a felekezeti publicisztikát formáló neológ rabbik. Bernstein Béla neológ rabbi, a recepció korának új nemzedékéhez tartozó történész, a függetlenségi magyar zsidó emlékezet megformálója, a felekezet története felől fogalmazta meg ezt a gondolatot.

A koronázási szertartás okán a közösségi mérsékelt vallásreform szolgálatába állított bibliakritikát és historizmust képviselő Wissenschaft des Judentums művelői is közzé tettek írásokat a koronázás zsidó szentírásai alapjaira vonatkozóan. A vidéki neológ rabbik megjegyzései a jelen koronázását kötötték össze a megalapozó emlékezet párhuzamaival. Herczog Manó kaposvári főrabbi a koronázási kehely Dávid királytól származó zsoltárát elemezte, Heller Bernát folklorista a koronázási dombot kötötte össze talmudi legendákkal. Ezáltal a katolikus rendi szertartást helyezték a modernizálódó állam zsidó állampolgárainak vallási keretei közé. A katolikus elemek ókori zsidó gyökereit keresték, a kor történeti, folklorisztikai és vallástörténeti ismereteit rendezték racionális történeti ismeretekké. A közösségi törekvéseket alátámasztó, alkalmazott tudományt közlő *Meturgeman* rovat – ami a szentírási szöveg közérthető tolmácsolásától vette címét – a koronázási szertartás egyes elemeinek „zsidó eredetét” mutatta fel. Az ezekre adott reakciók okán íródott újabb fejtegetéseket Szabolcsi Lajos főszerkesztő már egyértelműen társította olyan felekezeten kívülről érkező individuális állításokhoz, amelyek a nemesi historizmust képviselték ugyan, de megkérdőjelezték az izraelita felekezeti szerepvállalás szükségességét a koronázási szertartáson. Az előkészületek kezdetétől pedig alkalmi történelmi cikkek sora idézte meg a zsidóság részvételét a korábbi magyar királykoronázásokon.

A koronázás szertartásának hitközségi szintű adaptálása a szombat délelőtti ima elé beiktatott koronázási istentiszteletek révén valósult meg. Guttmann Mihály, a Rabbiképző Intézet tanára – az uralkodóért mondott ima hagyományát folytatva – koronázási imát írt, amelyet a lap teljes oldalon hozott. Az *Egyenlőség* chanuka híreitől kezdődően pészách utánig hozta a koronázás országos és helyi izraelita vonatkozásait, valamint az új király zsidóságot érintő szimbolikus gesztusait. Ezekben a beszámolóknak közölték egyrészt a rabbik beszédeinek kivonatait, másrészt más felekezeti állami méltóságok és társadalmi presztízzsel bíró hivatalos viselő személyek részvételét a koronázás napját követően tartott zsinagógai istentiszteleteken. A

neológ sajtó egyes orthodox központok magyar nyelvű koronázási istentiszteleti beszédeit a magyarosodás jeleként, a neológ homiletika és a nemzeti nyelv átvételének igazolásaként, a neológ stratégia alátámasztásaként és az „új idők” által igazolt haladás jeleként értelmezte. A koronázást követő istentiszteleteket azzal a szándékkal tartották meg, hogy a koronázási szertartás során elfoglaltságuk miatt akadályoztatott más felekezetű méltóságok is részt vehessenek rajtuk. A nemzettel való közös harc „magyar makkabeusok” allegóriában megnyilvánuló jelképével párhuzamosan nyilvánította ki a sajtó az izraelita felekezet király iránti hűségét.

A dualizmus szimbolikus politikájának részét képezte az állampatrióta királytisztelet, ami a judaizmus koronás főre vonatkozó vallási hagyományaival találkozott. Így vált az elhunyt Ferenc József az egyenjogúsítás zsidóságot megértő, aktív szereplőjévé, és lett az 1916. évi koronázás a magyar-zsidó egyenjogúság ünnepévé.

(11) A koronázás értelmezései körül kirobbant felekezeti-politikai viták az *Egyenlőség* hetilap számára a jogegyenlőség csorbulása okán váltak hírértékűvé. A neológ izraelita életvilágon belül sem volt egyöntetű a koronázás narratív megjelenítése. Eltérő értelmezési hagyományok és –keretek fedezhetőek fel a szövegek megformálásában. A neológ rabbik a vallási tradíción és közösségi emlékezeten keresztül mutatták be koruk eseményeit. IV. Károly – az elhunyt Ferenc Józsefhez hasonlóan – a szentírási királyok képét öltötte magára, ami a felekezet hozzá fűzött alattvalói reményeit, a Ferenc József-i szerep betöltését is magában hordozta. A szabadfoglalkozású, jogász vagy író publicisták a dualizmus szabadelvű politikai gondolkodásán, a modern alkotmányosságon valamint a hászkálából eredő felvilágosult univerzalista és egalitáriánus eszméken keresztül értelmezték a koronázás közjogi és szimbolikus eseményeit. A vallási hagyományokon nyugvó, a modern állam polgári egyenjogúságának keretében átértelmezett, a racionális történeti érdeklődés által bensővé tett koronázás izraelita felekezetiesítése mégis a neológ és orthodox hitközségek hálózatát képviselő központi irodák egyházi és állami szertartásokon való részvétele által és a hitközségi keretek között megtartott koronázási istentiszteletek formájában valósult meg. IV. Károly alakja – zsidóság irányában tett szimbolikus kijelentéseinek folyamatos felmutatásával és a korábbi koronázásokra történő reflektálással – így egy történelmi fejlődés ívét jelenítette meg, amelyben a zsidóság polgárjogot nyert és a nemzet részévé vált. Az új király által kinevezett Vázsonyi Vilmos izraelita vallású miniszter személye által ez a haladás-toposz a választójog vitáiban egy olyan jövőképből is tükröződött, amelyben a magyar nemzetbe emelt zsidó érdeme lesz a magyar parasztság politikai közösségbe történő beemelése.

(12) A neológ sajtó visszatérő témája volt a vallásos király és a politikai katolicizmus viszonya. Ez részben a magyar, részben az osztrák politika katolicizmusra és antiszemita jelenségekre történő utalások formájában artikulálódott. A hódolat kinyilvánítása mellett ez is szerepet játszott a király gesztusainak felmutatásában, amelyekkel az egyenjogúságot, a recipiált felekezeti státuszt és az uralkodói jóindulatot törekedtek hangsúlyozni. A király útjairól, a fogadására elé vonuló zsidó küldöttségekről a Monarchia egész területéről tudósított az *Egyenlőség*. Ezen látogatásokból a szerkesztőség olvasatában nem az intrada részletei rajzolódtak ki, hanem a rabbikkal kezet fogó, a hitközségek élete felől érdeklődő uralkodó képe, aki tájékozott az izraelita felekezet birodalmon belüli helyzetét illetően is.

(13) A történelmi tapasztalat mögött további közösségi toposz lehetett a „királyi szövetség” mítosza, amelynek kérdése a 20. századi zsidó történetírás fontos témája, mind történeti mélységében, mind pedig a zsidó politikai gondolkodás kialakulásának tekintetében. A „királyi szövetség” történetírói problémája az Osztrák-Magyar Monarchia idején Galíciában született történésztől Salo Wittmayer Barontól eredt (1895–1989), és tanítványa, Yosef Hayim Yerushalmi gondolta tovább. Értelmezésében a „királyi szövetség mítosza” vigaszt és reményt nyújtott a zsidóság számára. IV. Károlyról szóló hírekben a királyi szövetséges toposzának újabb jelentésrétegét nyújthatta az alattvalókkal történő kapcsolattartásban a merev udvari viselkedési formákat szelektíven kezelő fiatal király alakja. Uralkodói magatartásának a neológ sajtóban „demokratikus” jelzővel illetett megnyilvánulásai a katolikus emlékezeti kánonban is megjelentek. A királyi szövetséges mítosza az uralkodói hatalom stabilitásának függvényében jelentett tényleges védelmet nyújtó realitást. A királyról, a felekezeti jogegyenlőség fenntartásáról és a várt békéről szóló hírekkel párhuzamosan folyt a *Huszedik Század* által 1917-ben elindított, magyarországi „zsidókérdésről” szóló diskurzus, amit az *Egyenlőség* kiemelt helyen közölt publicisztikákban követett nyomon. A frontokról visszatérő katonák zsidóellenes megnyilvánulásai és a politikai katolicizmus agitációi szintén a vezércikkek, glosszák és hírek között szerepeltek. A magyar történelem és szimbolikus politika vonatkozásában szintén számos példát találhatunk a közösséget érintő antiszemita támadásoknak a királyi autoritások és nemzeti nagyok zsidóság irányába tett pozitív gesztusaival történő szembeállítására.

(14) Ferenc József kora a két világháború közötti izraelita értelmezésekben letűnt aranykorrá vált, miközben az izraelita felekezet a keresztény elemeket használó állampatrióta királytiszteletet és nemzeti szimbolikus politikát saját vallási keretei közt, a judaizmus nyelvezetét és közösségi emlékezetét használva értelmezte újjá. Ferenc József a kortárs és az emlékbeszédekben a szentírási király alakját öltötte, aki a zsidó emlékezeti kánon nagyjaihoz

vált hasonlatossá az uralkodása alatt bekövetkezett társadalmi és felekezeti egyenjogúsítás közösségi tapasztalata okán. Ezt az értelmezést erősítették az első világháborút követő társadalmi-politikai változások, amelyek már új keretek között a jogegyenlőség fokozatos társadalmi visszaszorulásaként jelentek meg a közösségi fórumok által tolmácsoló emlékezetben.

Tanulságok

A dolgozat a királytisztelet, konfesszionizálódás és állampatriotizmus kérdését vizsgálta az 1944 előtti izraelita felekezeti sajtóban a diaszpóra történeti életvilágaiban önmaguk helyzetét értelmező zsidó közösségek uralkodóhoz és hatalomhoz való viszonyulásának példáján. A „királyi szövetség” mítoszának történeti koncepciója szolgáltatta azt az értelmezési keretet, amelyben a judaizmus hagyományainak és a modernizálódó osztrák-magyar izraeliták életvilágainak állampatrióta szimbólumai és diskurzusai elemzés tárgyává váltak. Az állampatrióta királytisztelet nem önmagában volt jelen, hanem a nemzeti szimbolikus politika konkrét szituációkban megnyilvánuló jelenségeivel együtt lojalitáshierarchiákba rendeződött.

A sajtó és az általa megjelenített szimbolikus politika szerepét akkor érthetjük meg, ha azt az általános társadalmi tendenciáknak a zsidó közösségek belső életére gyakorolt hatása felől szemléljük. A szakadást eredményező eötvösi kongresszus azoknak a modern állam és társadalom létrejöttét célzó 19. századi törekvéseknek a következménye volt, amelyek az intézményi differenciálódáshoz, azaz a különböző intézményi szférák egymástól történő elkülönítéséhez vezettek. A szervezeti vallási változások modern intézményként létrehozták a központosított hitközségek feletti neológ és orthodox szervezetet. Az individuumok vallási ügyekbe való bevonódása pedig leginkább a modern szervezet hivatalnokainak funkcióiban, az izraelita központi/országos irodák ügyeit képviselő szerkesztők és hírlapírók megjelenésében, a szekuláris autoritások, tudósok, mérnökök, művészek vallási, felekezeti ügyeket érintő alkalmi közszerepléseiben ragadható meg. A magyar szimbolikus politika és állampatrióta királytisztelet fenntartói és alakító egyfelől a rabbik, másfelől az ügyvédi/politikai pályán mozgó intézményi/közösségi ügyeket képviselő személyek voltak, szélesebb társadalmi közege pedig az izraelita középrétegek világa lett.

A „királyi szövetség” mítosza, és a királyhűség konkrét megnyilvánulási formái, mind vallásilag, mind történetileg az antikvitásig nyúltak vissza, egymásra rétegződő értelmezésekkel és gyakorlatokkal, de konkrét megnyilvánítóit koruk életvilágai határozták meg, s nem a történeti perspektíva. A királyhoz fűző viszony történeti megtárgyalására, vagy konkrét rítusok felkészítő/emlékező mozzanatai során került sor, mint az 1916. évi koronázás

esetében, vagy a jelentől való elválasztás céljával, mint például az őszirózsás forradalom publicisztikáiban.

A Monarchia felekezeti alapon megélt életvilágai alapjaiban határozták meg tagjaik tapasztalatait, cselekvési lehetőségeit, értelmezéseit, diskurzustradícióit és perspektíváit. A felekezeti diskurzustradíciók formálódásának útjaira és a tágabb társadalmi környezethez való viszonyulási módokra egyaránt hatottak a zsidóság esetében a judaizmus hagyományai, az átalakuló társadalom lehetőségei és korlátai, valamint a modern nemzeteszmék megjelenése. Az eszmehirdető magyar nyelvű intézmény-közeli hetilapok megjelenése a neológ és orthodox izraelita irányzatnál a fentiekkel párhuzamos jelenség volt. Az izraelita felekezeti irányzatok intézményesülése idején az állampatrióta királytiszteletet három különböző értelmezési hagyomány határozta meg: 1) a koronás fő személyében visszatükröződő isteni dicsőség vallási tanítása, 2) a *servi camerae* átformálódott premodern intézménye és 3) a felekezetiesedésben játszott királyi szerep történelmi tapasztalata. Amíg az első vallási legitimitációt jelentett, a második társadalmi modell volt, aminek tényleges működése az erős/gyenge királyi hatalom függvénye lett. A harmadik értelmezési réteg a neológia esetében a zsidóság egyenjogúsításához, az orthodoxia esetében az autonóm szervezet létének királyi támogatásához kötődött. Ezek a hagyományok a Monarchia magyarországi izraelita életvilágának keretei között nyerték el értelmüket, és váltak az emlékezeti kánon részévé.

A középrétegek szabadfoglalkozású publicistái és a hitközségek élén/alkalmazásában álló rabbik a modernizálódó magyarországi társadalom szimbolikus önértelmezéseit, a hatalom és a jog premodern jelképiségét, valamint a modern szimbolikus politika jelképeit és rítusait adaptálták. A premodern társadalom keresztény kiváltságos csoportjai rendi, dinasztikus alapon kötődtek az államhoz, illetve annak uralkodójához. A 17. századot követően visszatelepített zsidóság is kollektív kötelezettségekkel és engedményekkel uralkodói, püspöki vagy földesúri védelem alatt jelent meg a rendi társadalomban. A császárokkal, monarchákkal és pápákkal kötött vertikális szövetség a középkori zsidóknak védelmet, stabilitás és rendet biztosított. A rendi világ hatalmi szimbolizmusa vallási eszkatológiába illeszkedett, legitimitációit a vallási emlékezet alaptörténeteiből merítette. A zsidók önértelmezésüket és helyi hatalomhoz való viszonyukat szintén a judaizmus alaptörténeteiből vezették le, amelyek középpontjában a gálut büntetés – megtérés – megváltás olvasata állt. A gálut keresztény társadalmá és jogalkotása szintén szimbolikus keretek között a keresztény vallási alaptörténetekre „lefordítva” értelmezte a zsidóknak az uralkodó által szavatolt jogállását. A keresztény eszkatológia antijudaizmust is tápláló toposzaival igazolták a zsidók felett gyakorolt hatalomból származó előnyöket. A felvilágosult Habsburg uralkodók a zsidó közösséghez való viszonyulás módjában hoztak

gyökeres változást birodalmukban. Ferenc József nyilvános szimbolikus gesztusai pedig ezzel a középkori viszonyulási móddal jelentettek szakítást. Apostoli magyar királyként az intrada rítusának – olykor a Tórát és a közösséget megszegyenítő – középkori uralkodói megnyilvánulásaival szemben, a Tóra-tekerceset és Jeruzsálem földjét csókolta meg, zsinagógák építésére adakozott, zsinagógákat látogatott és visszatérő kijelentéseiben jogegyenlőségről biztosította a hódoló küldöttségeket. Alakja a zsidó emlékezeti kánonban új jelentésréteget adott a *Jeruzsálem királya* címnek. Maga az intrada gyakorlata a Nagy Háború végéig élt. A zsidó közösségek egy részére vonatkozóan nyomtatott tudósítások is maradtak fenn róla. IV. Károlyról szóló beszámolók az intrada premodern szokáscselekvései mellett az uralkodó közvetlen, az udvari protokoll elvárt hierarchia-megnyilvánításait mellőző, személyes gesztusairól adtak hírt: például kezet fogott a zsidó kocsmárossal, kocsiján visszafordulva integetett a hódoló zsidó küldöttségnek távozásakor. A modern eszmék, az uralkodásról alkotott egyéni felfogások és a társadalmi változások együttesen hatottak abba az irányba, hogy az életvilág kereteinek módosulásával az uralkodó elé Tóra-tekercesekkel történő vonulás új jelentésréteget kapjon. A Tóra a kinyilatkoztatott isteni tant jelenítette meg: a zsidó közösség előtt szent tárgyat, a keresztény uralkodó számára pedig az Ószövetséget jelentette. A Tórához és a hódoló küldöttséghez való uralkodói viszonyulást ekképp a jogegyenlőség és az uralkodói elismerés jegyében a zsidó közösség helyzetének – az isteni dicsőséget visszatükröző és a társadalom rendjét képviselő – koronás fő általi megerősítéseként értelmezték a felekezeti sajtóba beküldött híradások.

Ferenc József és IV. Károly ugyanakkor a közösségi emlékezet történelmi személyisége is volt. A vallási olvasatok mellett meghatározóak lehetettek az alattvalók számára a társadalomszerveződés berögződött modelljei és a nemzedéki emlékezet történelmi tapasztalatai is. A mai magyar történetírás Ferenc József uralkodói alakjának statikus, ellentétpárokban gondolkodó képét folyamatmodellé alakította, Ferenc József kortárs megítélésének helyzetfüggő változásairól beszél. A zsidóság esetében ezek a változások csak részben – a kiegyezés vonatkozásában – követhetők nyomon. A kiegyezést megelőzően főként a vallási modellek voltak meghatározóak: a királytisztelet és az állam zsidó vallás ellen nem irányuló törvényeinek talmudi tisztelete. A magyar szabadságharc és magyarosodás lelkes támogatójaként számon tartott Löw Lipót példája is alátámasztja ezt: a magyar zsinagógai szónoklatokat propagáló rabbi 1859 előtt németül jelentette meg Ferenc Józsefről szóló két beszédét, és írt héber verset is az uralkodóról. Ugyanitt említhető a magyar függetlenségi nemzeti érzületből elkövetett Libényi-merénylet alkalmával az uralkodó felépüléséért tartott

zsinagógai istentiszteletek sor. A kiegyezést követően Ferenc József alakja az alkotmányosság kérdésének viszonyrendszerében került megítélésre, a magyarországi rabbik és izraelita publicisták pedig az 1867-es kiegyezés alapjain álltak. A történelmi tapasztalat része volt a felekezet életében játszott uralkodói szerep is, ami irányzatonként eltért. A neológia az uralkodóban egyenjogúsítóját, az orthodoxia pedig autonómiájának biztosítóját látta. További – visszatérő – toposzok voltak a zsidó jótékonyosság, családi élet vagy vallásosság uralkodói elismerése, valamint az antiszemitizmus nyilvános elítélése.

Az uralkodókról alkotott képnek a fentiekől működési logikája mentén is elkülöníthető értelmezési rétege a jelen és a múlt között vont lényegi azonosság keresése volt. Ennek közege a homiletika, és a homiletikából kölcsönző publicisztika volt. A rég volt és a jelen dolgai közötti azonosság vallási előképe *Kohelet* 3,15, amit RÁSI az Örökkévaló által meghatározott normák, bűnök, szabályok és büntetések változatlanóságára vonatkoztat. Az uralkodó alakjának szentírási királyokkal és személyekkel történő párhuzamba állítása a történetiség rendjére és a közösség időszemléletére utal. A történetiség rendje felől a korábban volt dolgok és a kinyilatkoztatott isteni tanítás fényében történő önmeghatározás említhető, az közösségi rítusok időszemlélete felől pedig az idők minőségére vonatkozóan a megalapozó emlékezet idejének és a jelen megszentelt vagy jelentőségteli idejének összekapcsolása emelhető ki.

Így vált Ferenc József a bibliai királyokhoz hasonlatossá zsidó diskurzusokban, vagy az emancipációra reflektálva a rabszolgaságból szabadságot hozó Mózesé, IV. Károly pedig a rá bízott népek között a zsidókat is a győztes háborút követően Közép-Európában az ígéret földjének ideális társadalmába vezető Józsuévá. A királyi család és az ország tragédiájának, valamint a királyi szenvedések és a zsidóság szenvedéseinek összekapcsolása ugyanebbe a narratív keretbe illeszkedett. Ez is segítette a közösségi emlékezet bináris oppozícióinak narratív megfogalmazását. IV. Károly vonatkozásában azok az emberi vonások, amelyeket a Horthy-kor emlékezeti kánonjában és részben annak 1945 utáni továbbélésben a király negatívumairól szóló toposzként mutattak be (gyenge, alkalmatlan, nyegle, kicsapongó, befolyásolható), a neológ és a legitimista emlékezeti kánonban pozitívumairól alkotott toposzokká váltak (demokratikus, megértő, közvetlen, békehozó, emberközeli). Orthodox vonatkozásban ez a Horthy-korszak „kuruczos” kánonjának „túlbuszgoan vallásos” királyképével szemben *a zsidósághoz jó, vallásos katolikus uralkodó* képével képzett ellentétpárként mutatható fel. Mózes és Józsué hasonlatával a választott néppé válás alaptörténetére fordították le az egyenjogúvá válás történelmi tapasztalatát. Mindez azonban nem volt egyedi izraelita jelenség. Mózes hasonlatát a magyar szimbolikus politika is

alkalmazta Kossuth Lajosra, a civil vallás, mint immanens vallás pedig az ismert vallási alapszövegekre fordította le üzeneteit.

A királyhűséget megnyilvánító közösségi rítusok különböző történeti mélységgel rendelkeztek, antik, középkori és koraújkorai rétegeik a Monarchia fennállásáig megfigyelhetőek voltak. Legnagyobb múltra visszatekintő közülük az intrada és a laudes, mindkettő igazoltan a római korig nyúlik vissza. Az uralkodóért mondott ima második Szentély előtti gyökerei feltételezéseken alapulnak, legkorábbi nyomtatott imaszövegei 17. századiak. A koronás fő mint az isteni dicsőség visszatükröződése láttán mondandó áldás a vallási hagyományrésze, különböző eredeztetésekkel. A dualizmus véleményformáló izraelita felekezeti elitje publicisztikáiban, tudósításaiban megjelenítette ezeket. A felvilágosult Habsburg uralkodók a zsidóság belső reformjait támogató gesztusként Ferenc József előtt is esetenként ellátogattak zsidó intézményekbe. 1802-ben I. Ferenc pozsonyi látogatása alkalmával feleségével és udvartartásával együtt felkereste a zsinagógát, 1830-ban pedig V. Ferdinánd a pozsonyi zsidó elemi népiskolát látogatta meg.

Tóradíszeken megjelenített heraldikus kétfejű sas ábrázolások a helyi világi hatalom jelképei és a lojalitás kinyilvánításának eszközei voltak. Ezek modernizálódása szintén nyomon követhető a 19-20. század fordulóján zsidó liturgikus újévi üdvözlőlapok, propagandalapok, sajtóban közölt imák és fotók formájában. A király és királyné név- és születésnapján tartandó istentisztelet a zsidó sajtó hírei között jelen voltak, ahogyan az uralkodócsalád fontosabb életeseményeihez kapcsolódó különböző kategóriákba sorolható rítusok is. A vallásszociológiai értelemben szekularizálódó keresztény társadalom jelenségeit adaptálták általuk a judaizmus keretei közé. A Monarchia felbomlását követően a zsidó sajtóban megjelenített emlékező gyakorlatok és a Zsidó Múzeum tárgyai nem csak a Monarchia emlékére történő utalást hordozták magukban, hanem a jelenük változó kereteire való közösségi reflexiót is. Az első világháború idején önmagát a nemzet részeként meghatározó zsidó publicisták az emancipáció és a recepció nemzedékének emlékezetét a Nagy Háború izraelita propagandájába építették be. A Monarchia háborúban részt vevő izraelitáinak nemzedéki emlékezete a két világháború között vált a közösségi történeti tudat és emlékezet részévé. Ennek során továbbgördülő diskurzuselemekként történetek, toposzok kerültek újbóli szedésre más izraelita lapokból vagy ugyanazon hetilap korábbi évfolyamaiból kölcsönözve. A nemzeteszmék és a nemzeti szimbolikus politikák tekintetében tapasztalható eltérés a magyarországi és a birodalom más területein élő zsidóság között a császár-királyok tiszteletében és emlékezetében markánsan nem jelent meg. Híradásokat, történelmi tényeket és folklórszövegeket az egész birodalom területéről hozott az izraelita sajtó. A bécsi vagy galíciai zsidóság irányában tett uralkodói

gesztusok a magyarországi példákkal együtt a Monarchián belüli zsidó univerzalizmus keretében artikulálódtak. A „magyar zsidó aranykor” 1989-es magyarországi rendszerváltás utáni képét részben a vészkorszak emlékezete, részben a magyarországi zsidó felekezeti intézményrendszer 19. század végi kiépülése határozta meg. A holokauszt kutatása felől a két világháború között kialakult pozitív jelentéstartalmú „aranykor” fogalmát a dualizmus idején megjelent antiszemita párt tényével, az antiszemitizmussal és az osztálytársadalom kritikájának fogalmi keretén belül artikulált szempontok szerint vitatták. A zsidó múlt közösségi újrafeldolgozása felől pedig az „aranykor” a társadalmi, kulturális és művészeti izraelita felekezeti teljesítmények felmutatásával nyerte el pozitív jelentését. Utóbbi független volt a dualizmus mint „zsidók aranykora” antiszemita toposztól. Egy másik emlékezet hordozója az „emigráció” lett. Ferenc József alakja a magyarországi gyökerű elvándorolt orthodox közösségek emlékezeti kánonjában *melech sel cheszed*ként, *kegyes király*ként ma is él.

A kifejezés gyökere szentírási, alapja pedig az orthodoxia irányába tett uralkodói kegy. Szentírási háttere *1Kir 20,31*. Izrael fiainak Arám elleni védekező háborúja során vereséget szenvedett Ben-Hadád szolgái nevezik „Izrael házának királyait” „kegyes királyoknak”. A gondolat megjelenik még *2Móz 34,6–7*. és *Példabeszédek 20,28*. Az uralkodóra mondandó áldás szerint a koronás főt az isteni dicsőség visszatükröződésének tekintették. Az Örökkévaló tizenhárom attribútumainak egyike a *cheszed*, a kegyesség. A királyért mondott ima egyik bécsi változata azt a gondolatot jeleníti meg, hogy a király személyében tükröződő isteni attribútumok az Örökkévalótól valók: „a könyörületes adjon a király szívébe és miniszterei valamint tanácsadói szívébe könyörületességet, hogy tegyenek jót velünk és egész Izraellel, az ő napjaiban és a mi napjainkban és Izrael lakozzon békeességben.” A *Példabeszédek* említett verse pedig az igazságos és kegyes királyi magatartást a trón támaszának nevezi: „Kegyesség és igazság megóvják a királyt, és kegyességgel támasztja trónját.” A polgári- és vallásszabadság okán a modern nyugati államok is kegyes királyságokként (*málchut sel cheszed*) jelentek meg az orthodox rezponzum- és történeti irodalomban.

A szerzőnek a témában megjelent publikációi

Idegen nyelvű publikációk

GLÄSSER, Norbert

- 2014 “Jüdische Kriegerdenkmale und Zivilreligion in Ungarn (1914–1944),” *Acta Ethnographica Hungarica* 59 (2): 407–416.
- 2016 “»Bless Our King, Who You Sent Like Moses«: Jewish religious interpretations of loyalty to Hungarian King Francis Joseph,” *Religion, Culture, Society* 3: 77–96.

GLÄSSER, Norbert – ZIMA, András

- 2015 The emperor-king’s Hungarian Maccabees. The components of Hungarian Jewish First World War propaganda. In: Z Karvalics, László (ed.): *Information History of the First World War*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 149–168.

Magyar nyelvű publikációk

GLÄSSER Norbert

- 2013 Dinasztikus és nemzeti kultuszok a magyar nyelvű budapesti orthodox zsidó sajtóban (1892-1944). In: Szöllösi László (szerk.): *Pro Scientia Aranyérmesek XI. Konferenciája*, Szeged, 2012. november 8-10, Előadások, Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, Budapest. 243–247.
- 2015a Előszó. In: Glässer Norbert – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *Mózes kőtáblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán*. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 50., MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport A vallási kultúrakutatás könyvei 19.) MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 9–14.
- 2015b Dinasztikus és nemzeti kultuszok a magyar nyelvű budapesti orthodox zsidó sajtóban (1892-1944). In: Glässer Norbert – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *Mózes kőtáblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán*. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 50., MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport A vallási kultúrakutatás könyvei 19.) MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 17–26.
- 2015c Az integráció politikai liturgiái Szimbolikus politika és hazafiasság Löw Immanuel beszédeiben. In: Glässer Norbert – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *Mózes kőtáblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán*. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 50., MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport A vallási kultúrakutatás könyvei 19.) MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 27–46.
- 2015d Konfliktusok és lojalítások határán egy új impériumban. Az erdélyi orthodox izraelita hitközségek a budapesti orthodox sajtóban 1925–1944. In: Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság; Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum; Székely Nemzeti Múzeum, Kolozsvár. 891–900.

- 2016a Az isteni dicsőség visszatükröződései. A koronás fő izraelita értelmezései. In: Glässer Norbert – Zima András – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): „A királyhűség jól bevált útján...” *Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 54., MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport A vallási kultúrakutatás könyvei 25.) MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 405–422.
- 2016b A messiási kor előjelei? Az antiszemitizmus vallási értelmezései a két világháború közötti budapesti orthodox zsidó sajtóban. *Emlékeztető* 2016:(3-4): 14–20.
- 2017 „Égből szállott mireánk ez a korona, Isten küldte azt neked miáltalunk”. IV. Károly koronázásának neológ izraelita diskurzustradíciói. *Ethnographia* 128 (2): 79–95.

GLÄSSER Norbert – ZIMA András

- 2015a Híd a jelen sivárságából a múlt verőfényéhez. Monarchianosztalgia a két világháború közötti budapesti zsidóság körében. In: Glässer Norbert – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *Mózes kőtáblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 50., MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport A vallási kultúrakutatás könyvei 19.) MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 47–58.
- 2015b Magyar Makkabeusok a császár- király seregében. A dinasztia és nemzet iránti hűség összeegyeztetése. In: Glässer Norbert – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *Mózes kőtáblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 50., MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport A vallási kultúrakutatás könyvei 19.) MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 79–102.

Tudományos ismeretterjesztő írások

GLÄSSER Norbert

- 2014a Vidéki zsidó életvilágok. Vidéknosztalgia a Monarchia-korabeli képeslapokon. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 25 (1): 4–5.
- 2014b Vidéki zsidó világok. A példás vidéki izraelita közösségi és családi élet. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 25 (2): 6–7.
- 2015a „Miként Ábrahám, a Te kedvelted” Szentírási hagyomány és első világháborús propaganda a neológ zsidóság körében. *Szeged. A város folyóirata.* 27 (6): 26–29.
- 2015b „Királyunkat, kit Mózesként rendeltél”: Zsidó közösségi emlékezet és első világháborús Habsburg uralkodókép. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 26 (6): 10–11.
- 2015c Máramarosi útleírás margóján. Társadalmi kérdések, új impériumok és budapesti olvasatok. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 26 (8-9): 10–11.

- 2015d A szeretet és hűség koronája: IV. Károly király koronázásának neológ izraelita sajtóolvasatai. Ismeretterjesztő blogbejegyzés,
http://kotodesek.blog.hu/2015/12/30/a_szeretet_es_huseg_koronaja,
 A bejegyzés trackback címe:
<http://kotodesek.blog.hu/api/trackback/id/8211250>
- 2016 Dinasztiák, rítusok és találkozások a Monarchia Pozsonyában. Ismeretterjesztő írás a MAZSIHISZ honlapján – 2016. 08. 01.,
<http://mazsihisz.hu/2016/08/01/dinasztiak,-ritusok-es-talalkozasok-a-monarchia-pozsonyaban-9295.html>
- 2016a Ferenc József izraelita percepciója. Évfordulós ismeretterjesztő írás az Újkor.hu történésez portálon Ferenc József halálozási centenáriumára,
<http://ujkor.hu/content/ferenc-jozsef-izraelita-percepcioja>
- 2016b Koronázási emlékek: Királykoronázás és patriotizmus a populáris kultúrában. Szerk.: Glässer Norbert; Írta: Glässer Norbert, Mód László, Maczó Ferenc, Zima András. Az MTA-SZTE Vallási Kultúrákutató Csoport, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, az SZTE Klebelsberg Könyvtár, az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport és az Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem időszaki kiállítása, Kiállítva: 2016. november 23. – 2017. január 31.; Szeged; SZTE Egyetemi Könyvtár, Kiállítva: 2017. március 11. – november 19., Tihany, Tihanyi Bencés Apátság

GLÄSSER Norbert – ZIMA, András

- 2013a Híd a jelen sivárságából a múlt verőfényéhez: Monarchianosztalgia a két világháború közötti budapesti zsidóság körében (1. rész) *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 24 (7): 8–9.
- 2013b Híd a jelen sivárságából a múlt verőfényéhez: Monarchianosztalgia a két világháború közötti budapesti zsidóság körében (2. rész) *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 24 (8): 8–9.
- 2013c Híd a jelen sivárságából a múlt verőfényéhez: Monarchianosztalgia a két világháború közötti budapesti zsidóság körében (3. rész) *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 24 (9): 6–7.
- 2013d Híd a jelen sivárságából a múlt verőfényéhez: Monarchianosztalgia a két világháború közötti budapesti zsidóság körében (befejező rész) *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 24 (10): 10–11.
- 2014a "Olaszország királya háborút üzent": Az olasz fronton harcoló magyar zsidók a sajtó hasábjain *SZOMBAT* 26 (6): 13–15.
- 2014b Magyar Makkabeusok a császárkirály seregében. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 25 (9): 8–9.
- 2017a Emancipáció 150 – I. rész: Évfordulók – folyamatok – változó társadalmi keretek. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 28 (2): 5.
- 2017b Emancipáció 150 – II. rész: Egyenjogúság mint a dualizmus új izraelita diskurzushagyománya. *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 28 (3): 6.
- 2017c Emancipáció 150 – III. rész: Változó keretek, efemer jelenségek? *Hírlevél Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* 28 (4): 5.

Konferenciaszervezés a rehabilitációs témában

- 2014 „A királyhúség jól bevált útján...” Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között (MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, fővédnök: Habsburg György, Szeged, 2014. november 4–5.)
http://mta.hu/data/cikk/13/52/67/cikk_135267/programfuzet.pdf
- 2015a Lojalitások és nemzeti önértelmezések a közép-európai zsidó közösségekben a 19. század végén és a 20. század első felében (MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Szeged, 2015. november 10.)
<http://www.etnologiaszeged.hu/index.php/hu/hallgatoknak/178-lojalit%C3%A1sok>
- 2015b A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására (MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZAB Néprajzi Munkabizottsága, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, fővédnök: Habsburg-Lotharingiai Mihály, Szeged, 2015. november 26–27.)
http://mta.hu/data/2015_esemenyek/II_felev/Konferenciafelhivas2015novHaboru_es_mindennapok_kultutaja-2.pdf
- 2016a „Békétek jelképe ez az emlék.” Emlékkonferencia és a szegedi izraelita temető hősi emlékművének újraavatása. (Szegedi Zsidó Hitközség, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Szeged, 2016. június 16.)
- 2016b „Franz Joseph málkénu”: Ferenc József a felekezeti béke, a művészet és a tudomány pártfogója. (Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, fővédnök: Habsburg György, Budapest, 2016. október 27.)
<http://www.mazsihisz.org/userfiles/file/downloadmanager/okt%C3%B3ber27-programf%C3%BCzet.pdf>
- 2016c „Fogadd a koronát...”. Ünnepek és válság, hagyományok és reformkoncepciók, múltpercepciók és jövőképek Magyarország utolsó koronázási szertartása körül. (SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE Magyar Jogtörténeti Tanszéke és Európai Jogtörténeti Tanszéke, MTA SZAB Jogi Szakbizottsága, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Solymossy Sándor Egyesület, fővédnök: Habsburg György, Szeged, 2016. november 23–24.) <http://mta.hu/esemenynaptar/2016-11-23-fogadd-a-koronat-97>

A szerzőnek a témában tartott konferencia-előadásai

2011

1. „A királyhűség jól bevált útján” – Szimbolikus politika, kulturális emlékezet és vallási hagyomány a Habsburg-dinasztia megítélésében a fővárosi magyar nyelvű zsidó sajtóban. (Zima Andrással társelőadásban) – Az MTA Kisebbségkutató Intézet Judaisztikai Kutatócsoportjának Löw Lipót tiszteletére szervezett emlékkonferenciája, Budapest, 2011. november 24.

2012

2. Dinasztikus és nemzeti kultuszok a magyar nyelvű budapesti orthodox zsidó sajtóban (1892-1944) – Pro Scientia Aranyérmesek XI. Konferenciája, SZTE-BTK Pszichológiai Intézet, SZTE-TTIK, Szeged, 2012. november 8–10.

2014

3. Többszörös kötődések – civil vallás a magyar nyelvű izraelita sajtóban 1944 előtt – *Bálint Sándor születésének 110. évfordulóján rendezett emlékülés*. Móra Ferenc Múzeum, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Szeged, 2014. május 10.
4. Jüdische Kriegerdenkmale und Zivilreligion in Ungarn (1914–1944) – 21. Internationale Tagung für Kleindenkmalforschung. Oberammergau, 2014. 06. 26.–29.
5. Izraelita első világháborús emlékművek. A magyar civil vallás diskurzusainak és rítusainak tükrében (1914–1944). – *Református Doktorok Kollégiuma* Vallási Néprajzi Szekció, Sárospatak, 2014. július 14.
6. Glässer Norbert (Szeged) – Zima András (Budapest): Magyar Makabeusok a császárkirály seregében. A Habsburg dinasztia és a magyar nemzet iránti hűség az első világháborús magyar zsidó sajtópropagandában. – *Az első világháború információtörténetéhez*. Műhelykonferencia, Szegedi Információ-történeti Műhely, Szeged, 2014. október 8.
7. Az isteni dicsőség visszatükröződései. A koronás fő orthodox sajtóértelmezései – „A királyhűség jól bevált útján...” Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között. MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, fővédnök: Habsburg György, Szeged, 2014. november 4–5.
8. Az integráció politikai liturgiái Szimbolikus politika és hazafiasság Löw Immánuel beszédeiben. – *Zsidók Szeged társadalmában*. Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 2014. november 12–13.
9. Fővárosi orthodox izraelita életvilágok és intézményi stratégiák. – *Orthodox zsidó hagyományok Magyarországon*. Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség. Budapest, 2014. december 18.

10. Szentírási hagyomány és első világháborús propaganda a neológ zsidóság körében – „A legszögedibb szögedi”: Emlékezés Bálint Sándorra halálának 35. évfordulóján. MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék és a SZAB Néprajzi Munkabizottsága, Szeged, 2015. május 5.
11. Lojalítások, azonosulások és integrációs törekvések a Nagy Háború izraelita értelmezéseiben – *Változások a 19-20. századi vallási kultúrában*. Sapientia EMTE Csíkszeredai Kara, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport. Csíkszereda, 2015. szeptember 9.
12. Szentírási előképek a Nagy Háború izraelita olvasataiban – *Hit és művészet*. Ars Sacra Fesztivál IX. Szakrális Művészeti Hete alkalmából. Szentendrei Kósa Reneszánsz kerámia Stúdió, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 2015. szeptember 24.

2016

13. Changing Frames and National Self-interpretations among Jewish Groups in the Carpathian Basin around the Great War – International Conference: Jewish Soldiers in the Collective Memory of Central Europe, Graz, 23.–25.05.2016 (Zima Andrással közös előadásban) <https://juedischestudien.uni-graz.at/de/neuigkeiten/detail/article/23-25052016-international-conference-jewish-soldiers-in-the-collective-memory-of-central-europe/>
14. „Álljunk ki együtt” A Nagy Háború magyar zsidó értelmezései. – „Békétek jelképe ez az emlék.” Emlékkonferencia és a szegedi izraelita temető hősi emlékművének újraavatása, Szeged, 2016. június 16.
15. A messiási kor előjelei? Az antiszemitizmus vallási értelmezései a két világháború közötti budapesti orthodox zsidó sajtóban. – "Hagyomány, közösség, sors" Fejezetek a magyarországi zsidóság múltjából. Konferencia, Hódmezővásárhely, Emlékpont, 2016. április 15.
http://www.emlekpont.hu/programok/programok/2016_evi_programok.html
16. Új információs csatornák, változó életvilágok és adaptációs stratégiák a két világháború közötti budapesti orthodox zsidó sajtó példáján. – Az információs nézőpont szerepe és lehetőségei a vallás, a vallási eszmék és az egyházak történetének kutatásában, a Szegedi Információtörténeti Műhely ötödik konferenciája, Szeged, 2016. október 19.
17. „A zsidó gyász” – Ferenc József temetésének neológ izraelita szimbolikus politikai adaptációja [Budapest, 2016. október 27.] – Glässer Norbert, Zima András, Peremiczky Szilvia, Vér Eszter Virág (szerk.) „Franz Joseph málkénu”: Ferenc József a felekezetközi béke, a művészet és a tudomány pártfogója. p. 12. p. 1–28. Konferencia rezümé és programfüzete
<http://www.mazsihisz.org/userfiles/file/downloadmanager/okt%C3%B3ber27-programf%C3%BCzet.pdf>
18. A Nagy Háború magyar zsidó értelmezései. Nagy háború a neológ homíliákban, imakönyvekben, és vezércikkekben „Jaj, hogy a hősök elhullottak a harcban...” A Nagy háború magyar zsidó emlékezete – Emlékezés a budapesti Hősök Temploma avatásának 85. évfordulójára, 2016. november 10. csütörtök, Magyarországi Zsidó Hitközségek

Szövetsége Dísztermében (Budapest VII. ker., Síp utca 12. II. em.)
<http://mazsihisz.hu/2016/10/27/a-nagy-haboru-magyar-zsido-emlekezete-%E2%80%93-meghivo-emlekulesre-9639.html>

19. Várakozások és megerősítések között: A történetiség rendje és a haladás gondolata IV. Károly koronázásának és uralkodói megnyilatkozásainak neológ izraelita sajtóértelmezéseiben. – Balogh Elemér, Barna Gábor, Glässer Norbert, Mód László, Simon András, Varga Norbert, Zima András (szerk.): "Fogadd a koronát...": Ünnepek és válság, hagyományok és reformkonceptiók, múltpercepciók és jövőképek Magyarország utolsó koronázási szertartása körül. 48 p. Konferencia helye, ideje: Szeged, Magyarország, 2016.11.23.–2016.11.24. Szeged: Szegedi Tudományegyetem BTK, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, p. 18. 1 p.
20. Franz Joseph in den Augen seiner ungarischen jüdischen Untertanen. Ungarische Franz Joseph-Konferenz, Collegium Hungaricum Wien, 26–28. September 2016
http://kotodesek.blog.hu/2016/09/27/franz_joseph_in_den_auge_n_seiner_ungarischen_judischen_untertanen

Ismeretterjesztő előadások

1. Király és nemzet között – „Új világot teremtett az Úr!” c. kiállítás megnyitóján, József Attila Városi Könyvtár, Makó, 2014. márc. 11.
http://www.konyvtar.mako.hu/web/guest/home/-/journal_content/56/10136/31930;jsessionid=2DE6CCDC2D5802D72ABAEAABCD7B8AB9?refererPlid=10139
2. „Békévé oldja az emlékezés” – zsidók és nem zsidók együttélésének mindennapjaiból című szabadtéri kiállítás (Hagyományok Háza szakmai támogatásával – Glässer Norbert részvétele szakvéleményezőként) Első kiállítás: Budapest I., Corvin tér, 2014. április 17. – május 18. <http://www.hagyomanyokhaza.hu/page/11566/> Második kiállítás: Európai Zsidó Kultúra Napja, Budapest, Madách tér, 2014. szeptember 12–19.
3. Magyar zsidók az első világháborúban – Kutatók Éjszakája, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2014. szeptember 26.

Online ismeretterjesztés

Kötődések – Blog: <http://kotodesek.blog.hu/>

